

A szocialista korszak cigánypolitikájának mérlegéhez

„Az átkos múlt maradványainak egy részét felszámoltuk” Szociálpolitika a gazdaság és az ideológia csapdájában a Kádár-korszakban címmel fontos kérdést feszegető tanulmányt jelentetett meg Balogh-Ebner Márton a Terror Háza Múzeum munkatársaként a Kommentár című folyóirat 2015. évi 6. számának hasábjain. A Szerző írásában gazdasági és politikai szempontokat is figyelembe véve a pártállam szociálpolitikájának bemutatására tett kísérletet, melyben kitért a hatalom cigánypolitikájára is; az alábbi kérdésre keresve a választ: „valóban a Horthy-korszak alatti diszkrimináció vagy a szocialista kísérletek befejezetlensége, sőt esetleg hiányosságai az okai a cigányság máig elmaradt teljes integrációjának?” Balogh-Ebner Márton leszögezte, hogy a korabeli szakirodalom hiánya, valamint a téma feltáratlansága miatt nem rendelkezünk ismeretekkel a Horthy-korszak cigányságot érintő szociálpolitikai intézkedésekről, egyúttal bírálta a pártállam azon gyakorlatát, hogy a magyarországi cigányság korabeli helyzetéért a Horthy Miklós nevével fémjelzett korszakot tették felelőssé. Az egypártrendszer kihangsúlyozva annak „fasiszta” voltát, cigánysággal szemben kirekesztő magatartását, véleménye szerint azért, hogy ezzel leplezzék a cigányságot célzó intézkedések kudarcát, eredménytelenségét.

Elfeledett rendeletek, elmaradt intézkedések

A Horthy-korszakban az úgynevezett „cigánykérdést” nagyrészt közegészségügyi és rendészeti kérdésként kezelték leszámítva a cigány zenészek munkavállalásával kapcsolatos szabályozásokat. A Belügyminisztérium döntően a „kóbor cigányokra” fókuszált, vagyis a magyarországi cigányságnak csupán egy töredék részére. A Magyar Királyi Statisztikai Hivatal által 1893-ban készített országos cigány összeírása némi támpontul szolgál a kérdéshez, figyelembe véve, hogy néhány évtizeddel korábban a jelen bekezdésben tárgyalt időszak előtt készült, illetve az adatok a trianoni békeszerződés által még meg nem tépázott Magyarországra vonatkoztak. A felmérés megállapítása szerint a cigány lakosság közel kilencven százaléka állandó lakhellyel rendelkezett, hét és fél százalékát „huzamos[ab]b ideig tartózkodók bizonytalan kategóriájába” sorolták, míg néhány százalékuk „határozottan vándorcigányoknak” lettek minősítve. A néhány ezer főnyi vándor cigányság letelepítését, a lovak elvételét, a vándoripar megszüntetését tartotta legégetőbb feladatnak a Belügyminisztérium, azonban arról a rendeletek egy sort sem írtak, hogy a letelepített cigányoknak, hogyan kerül fedél fejük felé,

vagy ha megfosztják őket hagyományos megélhetési forrásaiktól, miből szerzik meg mindennapi betevőjüket. Endre László Akóborcigány-kérdés rendezése címmel, botránys hangvétellű cikket közölt melynek a következőkben idézett sorai felhívták a figyelmet arra, hogy a magyarországi cigányság helyzetével átfogóan nem foglalkoztak az adott korszakban, csupán a kóbor cigányok megrendelésének álma lengett a rendeletalkotók szem előtt: „Szerény véleményem szerint a cigánykérdés megoldása nem községi, vagy törvényhatósági feladat, hanem igen fontos állami feladat. Addig, amíg a cigánykérdés abból áll, hogy a vándorcigányokat az egyik járás vagy vármegye a másik járás vagy vármegye területére toloncoltatja és a fentebb idézett 1916. évi B. M. rendelet nemes intenciójú rendelkezései a már felsorolt okok folytán a gyakorlatban kivihetetlennek bizonyulnak, a kérdés megoldása komolyan alig remélhető.” Finta Imre csendőrs százados 1944-ben pedig papírra vetett soraiban lemondóan megjegyezte, hogy „ezek a rendeletek nagy részben és sok helyütt már feledésbe mentek”, melyből Karsai László azt a következtetést vonta le hézagpótló kötetében, hogy a hatóságok egyáltalán nem tekintették lényeges kérdésnek a cigányság helyzetének a megoldását.

A közegészségügyi rendeletek és intézkedések azonban már a cigány lakosság jelentős részét érintették, mivel ebben az időszakban jelentős részük cigánytelepen lakott. A tisztiorvosoknak rendszeresen kellett ellenőrizniük a cigánytelepeket, azért, hogy megakadályozzák a tetveség előfordulását. Egyúttal fontos megjegyezni, hogy az előírások végrehajtása e téren is akadozott, gyakoriak voltak a mulasztások, ami miatt olykor bíróság elé is idézték a tisztiorvost: „A kerületi közegészségügyi felügyelők helyszíni vizsgálatokon alapuló jelentéseiből sajnálattal kellett megállapítanom, hogy egyes hatóságok ezeket az ismételt elrendelt óvintézkedéseket vagy felületesen vagy egyáltalában nem hajtották végre s főképpen igen hiányosan vagy egyáltalában nem gondoskodtak arról, hogy a betegséget emberről-emberre átvivő tetvek – elsősorban a ruhatetvek – elpusztíttassanak. [...] Ezeknek a mulasztásoknak tulajdonítható hogy a múlt évi járvány sikeres leküzdése ellenére ebben az évben is több helyen kiütéses tifusz megbetegedések fordultak elő csaknem kizárólag a cigányok között.” Vagy egészen „sajátos” formákat öltött a cigánytelepi lakosokkal a közegészségügyi előírások betartatása.

A fentebb említettekre kiváló példával szolgál Buga doktor visszaemlékezéseiben, aki kivívta magának a „nép orvosa”

jelzőt az adott korszakban. A főorvos utasítására a kisbíróval, a borbélyval és a fertőtlenítővel felkeresték a cigánytelepet, azért, hogy végrehajtsák a „tisztasági inkvizíciót”, vagyis a cigány lakosok kényszerfürdetését, megnyírását és tetvetlenítését. Rövidesen, azonban a következőkben idézett gyakorlatot vezették be a településen a kisbíró javaslatára, mivel úgy gondolták, hogy ne ők fürdessék már a cigányokat, hanem fürödjének maguk: „Előhúztam zsebemből velem hordott nikkeldobozos hatósági zsebbélyegzőmet, és szigorú hamisítatlan hatósági ábrázattal sorban lebélyegeztem a cigányokat. [...] Kit a hóna alatt, ki a nyakán, kit a comb felső felén, kit a farpofák között. Szóval ott ahol általában legkoszosabbak és legmosdatlanabbak voltak. Lebélyegeztem jó erősen, rikító vörös jelző tintával. Aztán kihirdettem, hogy akinek pedig a családjában a jövő héten le nem mosott pecsétet találok, annak a részére a kisbíró, Balázs bácsi fogja megtartani a tisztaságról szóló erkölcsi oktatást, a hatósági mogyorófa botl. A módszer bevált.”

„Szocialista humanizmus” és Horthy-korszak alatt fogant intézkedések

Az 1950-es, 1960-as években a pártállam központi szervei és a tanácsok a cigány lakosság elmaradott helyzetéért – a Horthy-korszakhoz hasonlóan – egyrészt a cigányságot tették felelőssé, másrészt a „kapitalista társadalmat” a szociálpolitikai intézkedések hiánya, valamint kirekesztő gyakorlata miatt. Továbbá fontos megjegyezni, hogy rendre bírálták a cigány lakossággal szemben tanúsított előítéletek és kirekesztő magatartás miatt a nem cigány lakosságot, és az állami apparátust egyaránt. A hatalomátvételt követően a pártállam az azt megelőző időszakról és annak cigánysággal kapcsolatos intézkedéseitől ideológiailag ugyan mereven elhatárolódott, azonban a valóságban a Horthy-korszak gyakorlatait folytatódtak és a tanácsi apparátusban nem egyszerű papírra is vetettek olyan elgondolásokat, melyek a kárhóztatott korábbi BM rendeletekben, hivatali iratokban vagy cikkekben fordultak elő:

„Azokat a munkakerülő és csavargó életmódra hajlamos cigányokat, akik rontják a többiekét is, könyörtelenül kényszermunkára elvinni. Ezt csak telepenként 2-3 egyénnel kellene megtenni évente rendszeresen 2-3 évig, egész biztosra vehető, hogy megváltozna a munkához való viszonyuk.”

„Rendőri vonalon a koldulás és kéregetés, bűnözés és munkakerülés megakadályozása a probléma. Így a VB. javasolja [...] et, mint veszedelmes munkakerülő őrizetbe vételét. Ezen túlmenően 10-12 család van,

kik a munkát csak időnként folytatják, ezeknek hatósági munkakijelölést javasoljuk munkatáborban, kényszerítve az állandó munka végzésére. A cigányság másik része – nehezen bár, de – folyamatosan igyekszik állandó munkát vállalni és dolgozik is.”

„Kóbor cigányok munkára kényszerítése: Ez a legsúlyosabb probléma mert itt radikális adm[inisztratív] intézkedésekre lenne szükség. Ezek számára egy tábort kellene létesíteni, ahol dolgozni kellene. Ez különösen a fiatal csavargók nevelése szempontjából lenne fontos. A megrögzött csavargóktól pedig meg kellene tisztítani a járást (hasonlóan mint Budapestet a kétes elemektől).”

„Amely cigány még ezután sem képes a megfelelő életkörülményeket biztosítani családjának, számára a szabadon választott munka még mindig nehezebbre esik, helyesnek tartanánk ha az ilyen munkakerülőket javító-nevelő büntetéssel megfelelő őrizet mellett kényszerítenénk rá a munkára ezzel egyszer rászoktatnánk a munkára, másodszor pedig a végzett munkája után megfelelő munkabérből részesülne, amiből a családjának is jutna a szükségletekre.”

A szocialista korszak hajnalán a hatalom nagyrészt a Horthy-korszakból átvett gyakorlatokat követve – azonban azokat immáron tényelegetesen végrehajtva – rendszeresítette a cigánytelepek közegészségügyi ellenőrzését, valamint megelőző jelleggel kötelezővé tette a kényszermosdatásokat. Az intézkedések rövid időn belül hírhedtté váltak egészségkárosító hatásokról, illetve az erőszakos hatósági fellépésektől. A Belügyminisztérium a „kóborcigányok” részére bevezette az úgynevezett fekete személyi igazolványokat, melyek „formájában és tartalmában” is eltértek a rendes személyi igazolványoktól, továbbá a belügyi szervek cigány összeírásokat hajtották végre. Mind a cigány összeírásoknak, más néven „razziáknak”, valamint a cigányok részére biztosított igazolványoknak szintén Horthy-korszakbeli előzményekre tekintettek vissza. Különböző utasítások, intézkedések születtek a lótarítás, a koldulás, a vándoripar visszaszorítására. Olykor a diszkurzusok is túléltek a korszakváltást, mint a „kóborcigány” megnevezés, sőt személyi folytonosság is előfordult például a közegészségügy területén, melyre jó példa Galambos József hajdani vármegyei tisztifőorvos, akinek 1947-ben a Népegészségügy című folyóiratban közölt vitaindító cikkében többek között a korábbi BM rendeletek elgondolásai köszöntek vissza, 1956-ban pedig az MDP-nek szakértő anyagot készített a cigányság helyzetéről. A szocialista korszakban az 1950-es évek végétől voltak tapasztalhatóak az első elmozdulások a cigányság helyzetét döntően közegészségügyi és rendészeti kérdésként kezelő intézkedésektől. 1957-ben megalakult a kárászéletű Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége, valamint a Munkaügyi Minisztérium felmérte a cigány lakosság

helyzetét, továbbá megkezdték az előkészítő munkálatokat a pártállam központi cigánypolitikájának a megalkotásához, melynek eredményeként látott napvilágot 1961-ben az MSZMP KB Politikai Bizottságának „A cigánylakosság helyzetének megjavításával kapcsolatos egyes feladatokról” című határozata.

„Szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolása”

A vitatott tanulmány Szerzője írásában leszögezte, hogy a pártállam a teljes foglalkoztatottságán keresztül kívánta megoldani a cigányság helyzetét, továbbá Kádár Jánosnak „a gyakorlatban az élet viszi a dolgot a megoldás irányába” a Politika Bizottság ülésén elhangzott mondatából arra következtetett, hogy a pártvezér nem akart nagyobb teret engedni a cigánypolitikának, ami rá is nyomta a bélyegét az egész korszakra. Balogh-Ebner Márton a Kádár-korszak cigánypolitikájával, különösen a cigánytelepek felszámolási programjával kapcsolatban olykor felületes ismeretekre alapozva tett megállapításokat és vont le következtetéseket. Ebből kifolyólag kétségtelen, hogy szükséges némi támpontul szolgálni a telep felszámolási programhoz, a tárgyilagosabb megítélés érdekében.

A pártállam először az 1961-es párthatározatában tűzte ki célul a járványok és a bűnözés melegágyának bélyegzett cigánytelepek felszámolását, melynek háttérben elsősorban a cigány lakosság mihamarabbi asszimilálásának a vágya, valamint propaganda célzattal a „kapitalista sajtóügynökségek” megvezetése állt. A párthatározat ellentmondást nem tűrő hangnemben leszögezte, hogy a cigányok nem tekinthetők nemzetiségnek és a cigány nyelv és kultúra megőrzésére tett kísérleteket nemcsak tévesnek, hanem egyben károsnak is ítélte. A párthatározat szovjet nemzetiségpolitikai elvek szem előtt tartásával, a „baráti” Csehszlovákia mintájára a magyarországi cigányságot kényszerasszimilációra ítélte, melynek egyik eszközét a cigánytelepek felszámolásában, valamint a cigányság nem cigány lakosság közé történő szétszórásában vélte felfedezni. Végig a szocialista rendszer fennállása során számos határozat újra és újra rögzítette és hívta fel az illetékes tanácsok és felsőbb szervek figyelmét az imént említettek fontosságára. A hatalom rettegett a nyugati sajtó kritikáitól, az alábbi emblemikus esetet felidézése kiválóan érzékelteti a hatalom ezen félelmeit: a Life magazin az 1960-as évek elején cikket közölt a magyarországi cigányság helyzetéről, melyhez egy olyan képet mellékel, amin egy cigánytelep és egy Miskolc tábla szerepelt. A cigánytelepet még abban az évben felszámolta a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Tanács. A hatalom rövidesen két kategóriába sorolta a telepeket, megkülönböztette a kiemelt és a nem kiemelt telepeket. A kiemelt telepeknek azokat nyilvánították, melyek főforgalmi utak, vasútvonalak mentén, idegenforgalom által helyeken terültek el, ezek mielőbbi felszámolása min-

den szempontból előnyt élvezett a nem kiemelt telepekhez képest. Már-már másodlagossá vált a cigánytelepi lakosság tarthatatlan helyzetének a megoldása, holott a cigánytelepek a legelemibb szükségleteket sem biztosították az ott élők számára; jelentősen emelve a csecsemőhalandóságot köreikben, idejekorán kikezdvé az emberi szervezetet: „Gyakori a gombásodás, a levegő nehéz dohsgazú. Igen gyakoriak a meghűléses, reumás, ízületi betegségek, a tbc és az asztma. Az egészséges ivóvíz, az árnyékszék hiánya, a szétdobált szemét miatt sok a fertőző betegség, vérhas hastífusz, fertőző májgyulladás. Igen nagy a bélférges betegségek aránya, a gyermekek 90 százaléka fertőzött. A csecsemőhalálozás a nem cigány átlagnak több mint kétszerese. A gyermekek későbbi fejlődését is visszavetik a betegségek, a rossz egészségügyi viszonyok, az elégtelen táplálkozás, A gyermekkorban szerzett betegségek miatt igen sok a 35 éven felüli leszázalékolt vagy betegség miatt munkaképtelen ember.”

Az 1961-ben lefektetett cigánytelep felszámolási elgondolásról néhány éven belül kiderült, hogy nem alkalmas a probléma orvoslására, mivel egy 1951-es rendelet által kívántak a cigánytelepi lakosoknak ingyenes házhelyet biztosítani, azonban megfeledeztek arról, hogy a hivatkozott rendeletet 1957-ben már hatálytalanították. Ezért megalkottak egy új telep felszámolási programot, melyet az elődjénél gondosabban készítettek elő. Immáron nem cigánytelep felszámolási programról beszéltek, hanem a „szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásáról”, mivel a barlanglakásokban és nyomortelepeken élő nem cigány lakosok problémáit is meg akarták oldani. A döntés mögött azon elgondolás húzódott, hogy elkerüljék az esetleges feszültségeket abból fakadóan, hogy a mélyszegénységben élő cigányoknak biztosítanak kitörési lehetőséget a tarthatatlan helyzetükből, addig a nem cigány lakosokat mellőzik e téren.

Az úgynevezett CS-lakás programban azon személyek vehettek részt, akik a rendelet hatálya alá tartozó telepen éltek, 2 éves folyamatos munkaviszonnyal rendelkeztek, havi átlageresetük meghaladta az 1000 Forintot és biztosítani tudták a jóváhagyott építési költségek 10 százalékát. Az építkezéshez szükséges 100-150 négyzetméter nagyságú házhelyeket az érintett tanácsnak ingyenesen kellett biztosítani. Az Építésügyi Minisztérium díjtalanul bocsátotta az építkezők rendelkezésére az építési terveket, költségvetéseket. Az építési költségek 90 százalékáig terjedő kamatmentes hitelt 30 év alatt kellett fizetnie az érintetteknek. Az építkező kölcsöntartozásából öt éves folyamatos munkaviszony esetén 5 ezer, 10 éves folyamatos munkaviszony esetén 8 ezer és 15 éves folyamatos munkaviszony esetén 12 ezer forintot engedtek el. Rövidesen ugyanezen feltételek mellett nemcsak építkezésre, hanem lakás vásárlására is lehetőséget biztosítottak, valamint CS-lakás program rendeleti szabályozását rendszeresen módosították.

Az 1965-1988 közötti időszakban végrehajtott program során több mint harmincezer lakás építésére, vagy vásárlására (1. sz. táblázat) biztosított keretet a pártállam, a „szociális követelményeknek meg nem felelő telepeken” élők létszáma több mint kétszázhuszezerrel közel negyvenkétezerre csökkent (2. sz. táblázat). Mindamelllett, hogy a szocialista korszakban a magyarországi cigányság lélekszáma folyamatosan emelkedett, ami a cigánytelepeken feltételesen jobban érezte hatását. Különböző vizsgálatok rámutattak, hogy a cigányság körében az életszínvonal emelkedésével csökken a gyermekek száma. Az említett problémát a Kádár-korszakban az Agitációs és Propaganda Bizottság 1974-ben a következőképpen fogalmazta meg: „A javulás mellett a fejlődés üteme nem kielégítő, mert a cigánylakosság szaporodási aránya jelentősen nagyobb, mint a helyzetük javítását célzó intézkedések hatása. Ezért a lakáskörülmények a cigánylakosság egészét tekintve ma sem jobbakként, mint 10 évvel ezelőtt voltak.”

Építésügyi és Városfejlesztési Minisztérium
CS-lakás típusai

1.0 jelű alapterv (1. sz. kép)

1.1 jelű alapterv (2. sz. kép)

Alapterv távlati képe
Alapterv távlati képe

Alaprajz m: 1 : 200
Alaprajz m: 1 : 200

A központi lakásszám előirányzatok és teljesítésük alakulása tervciklusonként (1. sz. táblázat)

Időszakok	Előirányzat	(db)	Teljesítés	(db)	Teljesítés	(%)
II. ötéves tervidőszak (1965. év)	8 0 0	237	29,6			
III. ötéves tervidőszak	5.224	4.436	84,9			
IV. ötéves tervidőszak	10.000	8.000	80,0			
V. ötéves tervidőszak	12.100	10.426	86,2			
VI. ötéves tervidőszak	9.769	7.975	81,6			
VII. ötéves tervidőszak	6.574	n. a.	n. a.			

Szociális követelményeknek meg nem felelő telepek felszámolásának alakulása (2. sz. táblázat)

	1964. év	1974. év	1984. év
Lakások száma	48.966	28.255	6.277
Családok száma	55.425	31.875	8.623
Személyek száma	222.160	125.969	42.066

Kizárólag a számokra összpontosítva megállapítható, hogy a nyomortelepek felszámolása terén komoly eredményeket értek a szocialista korszakban, azonban a sokszor szépített szá-

mok mögött meghúzódó valóság korántsem volt ilyen ragyogó. A CS-lakásokat a központi utasítások ellenére az illetékes tanácsok sokszor egy tömbbe építették, fenntartva a cigány lakosság elkülönültségét, „modernebb cigánytelepeket” létrehozva. Ez a jelenség gyakran előfordult az adott időszakban az oktatás és a foglalkoztatás terén is. A cigány gyermekeket beiskolázták, de nem számított ritkaságnak, hogy cigány osztályokat hoztak létre a számukra, vagy felvették őket a gyárakba, de cigány brigádokba osztották be őket. Amikor a központi akarat ütközött a helyi szintű érdekekkel és elgondolásokkal akkor félmegoldások sorozatai keltek életre. A CS-lakásokat sokszor erősen kifogásolható minőségben építették fel az erre szerződött kisiparosok, vagy a vásárolt házak állaga is hagyott némi kívánnivalót maga után. Továbbá a CS-lakás program jelentős mértékben hozzájárult a falvak gettósodásának a felgyorsulásához, azáltal, hogy vásárlóerőt biztosított a nem cigány lakosság ingatlanjaira ezáltal elősegítve a településről történő elköltözésüket. Az imént említettek ellenére a lakosság mégis úgy érezte, hogy a pártállam leginkább kedvezményezett csoportjai közé tartozott a magyarországi cigányság, melyben komoly szerepe volt a CS-lakás programnak. Annak ellenére, hogy a programba nem cigányokat is bevontak, rövidesen etnicizálódott, a köztudatban kizárólag a cigányok váltak haszonélvezőivé, egy idő után a köznyelvben ezért is nevezték C-lakás programnak (3. sz. táblázat).

Különböző társadalmi csoportok feltételezett előnyei vagy hátrányai az elmúlt években, valamint az ugyanezen csoportoknak javasolt támogatás vagy előnycsökkentés (a felnőtt népesség százalékában, N=1000, 1988-1989) (3. sz. táblázat)

A felnőtt népesség (megadott százalékarányának)	Az elmúlt években különösen		Az elkövetkező években	
	sok előnyhöz jutottak	nehéz hátrányos volt a helyzetük	az állam támogassa	az eddigi előnyeiket csökkenteni kell
Munkások	6,3	39	71,4	1
Értelmiségiek	20,7	24,6	46,7	10,1
Kisiparosok	27,9	16,1	26,1	16,3
Sokgyermekesek	23,6	53,8	83,2	1,2
Nyugdíjasok	3,6	68,5	87,5	0,2
Vallásos emberek	2,5	34,2	18	1,8
Párttagok	74,5	0,6	2,5	62,5
Zsidók	14,5	10,3	6,9	9,5
Cigányok	47,1	21,1	17,5	32,2

Összegzés:

A Horthy-korszakban hozott sokszor kirekesztő rendeletek érdemben nem járultak hozzá a cigányság helyzetének a megoldásához, egyrészt tartalmuk, másrészt a végrehajtásuk mellőzése miatt. A Szocialista korszak első évtizedének elgondolásai, intézkedései nagyrészt az azt megelőző időszakból merítkeztek, azonban rendszeresítették és végre is hajtották azokat, a cigánytelepi lakosság életkörülményein mit sem változtatva. A korszakokon

átívelő elgondolások és gyakorlatok miatt sem lehet élesen szembe állítani a Horthy-korszakot és a szocialista korszakot cigánysággal kapcsolatos „munkássága” miatt. A pártállam hajnalán is már bíralták a „kapitalista társadalmat” a cigányság helyzetéért, amikor szó nem volt még a cigányság teljes foglalkoztatásáról, beiskolázásáról, a telepfelszámolási programról, tehát nem az elhibázott kezdeményezések szépítése volt az elsődleges cél. Az 1961-es párttáborozatot követően némi fordulat következett be e terén a Kádár-korszakban, azonban fontos ismét hangsúlyozni, hogy az elsődleges okok között a kényszerasszimiláció szándéka, illetve propaganda okok szerepeltek. Nagyrészt a cigánytelepeket is érintő telepfelszámolási programjának végrehajtása során számos visszasszáltság bukott felszínre már a megvalósításának időszakában, napjainkig éreztetik hatásukat az elhibázott intézkedések, azonban az kétségtelen, hogy erre hivatkozva a Horthy-korszakot felmenti a kérdést illetően nem éppen helytálló. A szocialista korszak telepelszámolási programját tárgyilagosan szemlélve megállapítható, hogy számtalan hibájával együtt is több eredményt mutatott fel, mint az azt megelőző időszakok nagyrészt végre nem hajtott intézkedései. Továbbá tagadhatatlan, hogy a Horthy-korszaktól a szocialista korszak nagyszámú cigánytelepeken és nyomortelepeken élő népességet „örökölt”, problémájukra szintén nem tudott teljes megoldással szolgálni, ahogy a szocialista korszak „örököként” a demokratikus államberendezkedés sem. A mai helyzet kialakulásáért az elmúlt közel száz évben minden korszak akarva vagy akaratlanul hozzáért a problémák sokaságához, a rendszerváltást követően a gettósodás tovább folytatódott immáron nemcsak kistelepekről, hanem gettósodó térségekről, kisvárosokról van szó. A cigánytelepek és az

azokon élő lakosok száma ismét folyamatosan emelkedésnek indult. Az elmúlt néhány évtizedben eszközölt telepelszámolási programok rendre nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. Napjainkban pedig a szocialista korszakot tesszük felelőssé, melynek – Balogh-Ebner Márton szavaival élve – „legnagyobb veszélye pedig abban rejlik, hogy így a probléma gyökere nehezebben definiálható”.

HAJNÁCZKY TAMÁS